

“DE ALBANIA OCCUPANDA” – ÇËSHTJA SHQIPTARE NË MEMORIALIN E NJË ERUDITI

Jemi mësuar ta lexojmë dhe citojmë shpesh si filozofin gjeni apo gjeniu filozof, i cili me intuitën e vet të pazakonshme përsiati prejardhjen ilire të gjuhës shqipe; më tej si nxitësin e hulumtimit diakronik të shqipes; dhe po në cilësinë e gjuhëtarit historian edhe si debutuesin e suksesshëm në studimin etimologjik të kësaj gjuhe. Sigurisht që për gjithë këto vlerësime lexuesi shqiptar i detyrohet së pari Faik Konicës, i cili atëbotë (1897) nuk u mjaftua vetëm të përcjellë në shqip vjetjet e mëhershme të albanologëve të huaj, por me ambicien dhe përkushtimin e tij të zakonshëm qëmtoi dhe plotësoi analet e historisë së albanologjisë me aktivitetin epistolar të eruditit gjerman. Kjo trashëgimi i ka zgjeruar ndërkokë përmasat e saj, thjesht dhe vetëm sepse përkon me rrethanën fatlume që foni i shkrimeve të tij sa vjen e plotësohet gjithnjë e më shterueshëm, duke u bërë në kohën tonë pronë e rretheve intelektuale e shkencore (Demiraj 2001, 2005). Është pikërisht kjo rrethanë që na lejon tash të njohim lexuesin me një fushë ende të panjohur në qerthullin e interesave të shumanshme të filozofit, të gjuhëtarit e njëherësh të enciklopedistit gjerman Gottfried Wilhelm Leibniz, bash me syzimet e tij lidhur me çështjen shqiptare në fund të shek. 17-të.

Njohja paraprake e Leibniz-it me botën shqiptare

Të dhëna sporadike mbi Shqipërinë dhe shqiptarët i hasim qysh në shkrimet e para të Leibniz-it (mars 1672), e këto lidhen kryekëput me interesin e tij enciklopedik. Këto informacione i përcjellim të shpërndara në studimin me titull “Consilium Aegyptianum”, sidomos në kreun e 15-të të pjesës II të “Justa dissertatio” në rubrikën „De christianis in Turcico Imperio agentibus“, ku autori, duke bërë një përqasje të përbledhur mbi popujt e krishterë në perandorinë osmane¹, nuk ngurron të vërë theksin mbi popullsinë katolike shqiptare në zonat malore të Epirit dhe të Ilirisë, e cila mund dhe duhej të fokusohet

¹ Shih Leibniz, *Sammelwerke*, seria IV, bl. 1, f. 331-7.

në luftën ballore kundër Portës së Lartë². Sipas tij, kjo popullsi – falë konfiguracionit të ashpër të terrenit e jo më pak në sajë të karakterit të saj gjysmë të egër – nuk i ishte nënshtruar ende sa e siç duhej atëbotë sundimit osman, madje priste vetëm një sinjal prej perëndimit për të ngritur krye ndaj pushtuesit turk.

Të dhënët mbi popullsinë shqiptare Leibniz-i i paska fituar gjatë leximit të një traktati mbi beglerbegun e dikurshëm të Rumelisë që e paskësh hartuar dikur Gjon Bruni (= Johannes Brunius). Sipas Leibniz-it, ky autor me origjinë shqiptare³ i cilëson bashkatdhetarët e tij si të regjur tashmë në punë armësh, por edhe me një shpirt gjithherë luftarak e kryengritës, aq sa vetë turqit iu frikuakan atyre për më të keqen. Kjo sepse ata nuk lënë rast pa dalë kundër, madje nuk mungojnë të sajognë vetë shkase spontane për të ngritur krye, duke justifikuar në këtë mënyrë edhe ndërmarrjet plaçkitëse me armë. Gjithsesi Bruni nuk heziton të shtojë në traktatin e vet se do të gaboheshin rëndë të gjithë ata që do të besonin se kjo popullsi do të mund t'ia dilte mbanë vetë asaj lufte, pa pasur mbështetjen e duhur prej perëndimit. Sipas Leibniz-it, kjo premisë vlen përgjithësisht për gjithë popujt e nënshtruar prej turqve, të cilët janë zhveshur prej çdo lloj pasurie, por që do të mund të mobilizohen menjëherë, sa po të vërejnë se si shkëlqejnë armët e Perëndimit të krishterë në logun e perandorisë⁴.

Çështja shqiptare, pjesë e planit për mënjanimin e rrezikut turk prej Evropës

Ndërmarrje intensive dhe të drejtpërdrejta me çështjen shqiptare arrijmë t'i izolojmë rreth 16 vjet më pas, pikërisht në periudhën e

2 Po në këtë shkrim, në rubrikën „De primo Visiro“ (f. 324-6) bën një paraqitje të gardës së jeniçerëve, që drejtohej atëbotë nga kryeveziri Qyprilliu „me kombësi shqiptare ose bosnjake“ dhe që kish në përbërjen e saj kryesisht mercenarë shqiptarë.

3 Autori i këtyre radhëve nuk ka mundur deri sot të sigurojë informacion plotësues si për traktatin në fjalë ashtu edhe për autorin e tij. Gjithsesi lejohemi të shtrojmë këtu për diskutim emrin e arqipeshkvit të Tivarit Joannes Brunius Olchinii (mesi i shek. XVI), i cili mori pjesë edhe në Koncilin e Tridentit (shih Farlatus, *Illyrici sacri*, t. VII, 1817 102vv.).

4 Teksti i plotë latinisht: “... Constat Albanos aliasque montanorum Serviae, Epiri, Illyrici incolas ob asperam locorum naturam satis domitos, caeterum natura feroces et Turcis infestos esse. [...] Ioh. Brunius natione Albanus tractatu de Beglerbegatu Graeciae refert hos Albanos religione Latinos esse, armis instructos, strenuos haberit, et propter continuos motus Turcas sibi ab ijs pessimè timere: propter causas minimas eos tumultuari. Sangiacos quoque saepe ijs occasiones tumultuandi sponte praebere, ut praedarum praetextum habeant. Sed falli eos addit Brunius, qui has gentes sine exterorum subsidijs egregij aliquid praestituras autument, quinque putent famam tantum Italici, Hispanicique auxilij velut vexillo sublato ad sedionem illis sufficere. Quod de omnibus in uniuersum Turcarum subditis dicendum est, eos per se nihil posse, at cum arma Christianorum in imperij medio fulgere cernent, tum demum Elateria illa hactenus tensa momentaneo impetu laxabuntur.” (f. 337).

qëndrimit në Vjenë, kur Leibniz-i ynë rreket të ngadhënjejë vëmendjen dhe interesin e oborrit perandorak të Habsburgut⁵. Rënia e Beogradit (6 shtator 1688) në duart e ushtrisë perandorake i jep shkas atij t'i drejtohet vetë perandorit Leopold I me një memorial: *Leopoldus Primus Austriacus Imperator turcas Europa divulsos opprimet armis*⁶, në të cilin ai krahas këshillës për të vijuar ofensivën ushtarake deri në shporrjen përfundimtare të turqve prej Ballkanit, shtjellon me argumente mbushamendëse si pozitën e favorshme strategjike ashtu edhe përparësitë politike-ekonomike që do të mundësonte marrja në zotërim e pjesës perëndimore të gadishullit prej perandorisë së Habsburgut. Është kjo arsyja që edhe botuesi i vëllimit e cilëson këtë memorial – në versionin e dytë të tij⁷ – me nëntitullin: „*De Albania occupanda*“, meqë aty bëhet fjalë pikërisht për çështjen shqiptare, përkatësisht për trevat shqiptare, të cilat duhej të përfshiheshin herët a vonë brenda kufijve të perandorisë.

Pas një operacioni të qëlluar gjuhësor lidhur me etimologjinë e toponimit *<Beograd>* (= *Bello grad* *“qytet i bardhë”)⁸ Leibniz-i përqendrohet që në fillim me paraqitjen e historisë së larmishme të zonës së ashtuquajturt *<Albania>*, duke bërë një digresion kronologjik që ngërthen gjithë periudhën e antikititetit e vijon deri në mesjetë, kur gjellinte atëbotë në trojet shqiptare heroi legjendar Skënderbeu. Vetëm pas vdekjes së tij, në gjysmën e dytë të shek. të 15-të, ky vend nuk ia doli më mbanë t'u bënte ballë hordhive turke, duke rënë kështu përfundimisht nën sundimin osman. Tashmë – përsiat Leibniz-i – Habsburgu duhet ta shfrytëzojë rastin fatlum të thyerjes së ushtrisë turke në portat e Beogradit për të përfshirë në trevat e perandorisë edhe këtë “vend të mrekullueshëm” përgjatë brigjeve të Adriatikut dhe të Jonit. Një ndërmarrje të tillë e motivon, sipas tij, ndër të tjera⁹:

5 Për një bashkëlidhje të këtyre shkrimeve me interesat private të Leibniz-it shih së fundi Hirsch 2000 221vv.

6 Shih Leibniz, *Sammelwerke*, seria IV, bl. 3, f. 27 – 38.

7 Ky memorial ruhet sot në dy versione, të cilat përcjellin në instance të fundit një qëllim të përbashkët, veçse në strukturë dhe përbajtje nuk përkojnë thaujse aspak me njëri-tjetrin.

8 „... Imo hinc nomen hodiernum habere arbitratur, quasi Pulchrigrod, est enim Grod Slavonis urbs. Sed mea opinione nihil aliud est Belgrad quam Bialogrod (cuius nominis etiam urbs est in Russia) id est Alba urbs, Biala enim Slavonis est, quod album Latinis, Albam vero Graecam appellari omnes scimus. ...“

9 „Sed dextrae ripae miles, facile omnia Sophiam usque summittet prona Rasciorum et Bulgarorum Christianorum voluntate usus, qui insueta plus quam a seculo arma resumentes, gens natura acris et bellicosa, Turcas invisos dudum et graves Dominos, ubique profligant, sternunt, caedunt. Bosnia et Servia patent victori, et his subactis, id proximum esse videtur, ut maturato in vicinam Albaniam transitu nostri vocantes dudum populos recipient magis quam redigant in potestatem. Itaque florentissimus exercitus videtur novae adhuc expeditioni sufficere, si modo expeditionem vocare oportet, quod nihil aliud esse putandum est, quam itio in hyberna.“

- o Pushtimi i shërben jo thjesht dhe vetëm interesave të Habsburgut, por fateve të krishtërimit në përgjithësi.
- o Në ridimensionimin që pritej të përjetonte gjeografia politike e Evropës ngadhënjimi i trojeve shqiptare do t'i mundësonte superfuqisë austriake të kohës një pozitë të përshtatshme strategjike, meqë ky vend jo rastësisht shtrihej përballë Italisë, përkatësisht shumë më në jug se sa trevat e republikës detare të Venedikut. Shqipëria mundësonte kështu kushte optimale për përfimin e një fuqie të re detare, e cila do të vinte nën kontroll qarkullimin e flotës perandorake nga Gadishulli i Istriës deri në jug të bregdetit dalmat.
- o Bregdeti shqiptar ofronte gjithashtu hapjen e rrugëve të reja detare në shkëmbimet tregtare, veprime që atëbotë kufizoheshin në portin të Triestes, i cili për vetë pozitën e tij, të fshehur në skajin më verior të gjirit të Adriatikut, e pengonte atë liri të nevojshme komunikimi tregtar që do ta mundësonin portet në bregdetin shqiptar. Për më tepër, brigjet shqiptare të Adriatikut do të mund

Sed quanti futura sit Augustissimae Domui Albaniae possessio, operae pretium videtur, paulo distinctius explicare. (S. 35) [.....], „Albania igitur in potestatem redacta, ingens Austriacae potentiae accessio erit, et milites inde lecti, robore et agilitate et audacia praestantes, ubi semel ad nostrum morem servare ordines et disciplinae obediire discent, nullis aliis facile concedent. Accedit situs Regionis secundum Hadriaticum mare protensa ex adverso Italiae; ubi sinus Venetus sese in Jonium mare effundit. Illic ergo potentiae maritimae nova merito fundamenta jacentur. Cum enim ab alia parte mari propinquare nequeant Austriaca arma sine injuria aut suspicionibus certe Venetorum qui omnem fere Istriae atque Illyrici oram praeoccupavere; hac tamen in parte relictus est vacuus primo capienti locus. Eoque magis festinandum est, ne ab amicis paria cupientibus praeveniamur. Nisi peculiari cum Venetis tractatu hanc sibi fortasse libertatem majoris sive sui sive rei Christianae boni causa sapientissimus Caesar adimere consultum putavit. De quo mihi nil constat.

Aperitur etiam per Albaniam novum commercii maritimis iter, nam Tergestum, et vicina litoralia Austriacarum terram loca nimis intra sinum Hadriaticum abscondita difficilius et vix nisi aliorum venia mari accenduntur. Sed Albania ad ipsum sinus introitum sita, apertum exitum, nec contempnendas navium stationes habet et praetera mare propemodum Danubio copulat, et, si Hungariae vicinisque regionibus adjungatur, pro portu illis erit, multumque et coloniis allectis, et commerciis auctis populositati ac divitiis fertilissimarum per se, ac pulcherrimarum regionum addet. Audio etiam lanam Albanam praestantissimam esse, nec concedere Hispanicæ, quae sola tamen hactenus in Europa regnat, ut sine illa nulli panni nobiliores confici posse credantur. Eoque magis Austriacis ditionibus adjicienda regio est, tum ut manuficiis utilibus serviat, tum ne ab aliis praerepta nocere possit.

Sed major alia superest Albaniae occupanda ratio, quam nunc exponere operae pretium videtur. Nimirus ut paucis dicam, Albania ex adverso Italiae, et maxime Neapolitani Regni sita, si teneatur Imperatoris nostri armis, novam Austriacae potentiae communicationem dabit, et Caesareas Regiones Hispanicis inexpectato vinculo connectet...” (f. 37).

Memoriali përmbylltet me parashtrimin e disa argumenteve që do të çonin në rrëgjimin e mbretërisë spanjolle si edhe duke shtjelluar shkurt situatën politike në Evropën Qendrore (f. 38).

të shfrytëzoheshin edhe nga zona të tjera të perandorisë, si p.sh. Hungaria, duke bërë kështu të mundur intensifikimin e lidhjeve të brendshme tregtare me Danubin.

- o Zhvillimi i tregtisë e sidomos popullimi i gjithë rajonit me kolonë të huaj do ta shndërronte këtë zonë në një ndër rajonet më të bukura e të pëlleshme në të gjithë perandorinë.
- o Leshi i bagëtive në Shqipëri si lëndë e parë e shumëkërkuar në tregjet e Evropës nuk mbetet prapa në cilësi ndaj atij spanjoll, andaj duhej shfrytëzuar edhe kjo rrëthanë që të normalizohej tregtia i këtij malli me vlerë në tregjet evropiane.
- o Shqiptarët ishin ndërkohë të mirënjohnur si luftëtarë besnikë dhe të zotë. Mercenarët që do të mund të rekrutohen në aty – pasi të kishin mësuar artin dhe disiplinën ushtarake perëndimore – do të bëhen një faktor vendimtar në ndërmarrjet e ushtrisë perandorake.

Gjithë këto përsiatje, të cilat shumëkush sot do t'i perceptonte në mënyrë spontane si pjellë e politikës kolonialiste evropiane të kohës, kërkojnë padyshim një hulumtim shterues në rrafshin social-historik, sepse i paraprijnë në kohë zhvillimeve politike-ushtarake që përfjetoi Ballkani Qendror dhe Perëndimore në fund të shek. të 17-të përgjatë luftës austro-turke, luftë së cilës iu bashkua edhe popullsia katolike shqiptare e Veriut¹⁰. Në pamundësi të shtjellojmë më tej këtë rrëthanë, çka parakupton edhe punën e autoritetin e specialistëve të fushës, lejohemi që në vijim të studimit tonë të përqendrohem kryesisht në pamjen kulturore-historike të këtij memoriali, gjë të cilën Leibniz-i e parashtron përbledhtas bash në hyrje të memorialit të tij¹¹. Kështu:

¹⁰ Shih së fundi Malcolm 1998 30vv., i cili vlerëson lart rolin e Pjetër Bogdanit, atëbotë arqipeshkëv i dioqzës së Shkupit në mobilizimin e fiseve katolike shqiptare të Veriut.

¹¹ „Sed quanti futura sit Augustissima Domui Albaniæ possessio, operaे pretium videtur, paulo distinctius explicare. Albania ejusque caput Albanopolis jam veteribus Geographis memorantur. Sed tunc exiguum tractum significabat in montanis. Postea vergente Constantinopolitano Imperio, gens bellicosa sese latius extendit, et sive armis, sive fama vicinis nomen suum communicavit, atque etiam in Peloponnesum sive Moream irrupisse memoratur. Et quam graves fuerint Graecis narrat Imperator Cantacuzenus, usque adeo ut Turcarum auxilia domandis ipsis evocarentur, quae res cum aliis similibus postea in Graecorum perniciem vertit. Hodie igitur Macedoniae pars nobis propior, et portio Epiri, sed illa potissimum, quam Romani, cum Illyriis admetam in provinciam redigissent, novam Epirum vocabant, sub Albania censemur. Urbes Durazzo quod est veterum Dyrrachium, Scodra vel Scutari, Croja sedes Scanderbegi, Valona, aliaeque plures.

Hos populos militari fama ab omni memoria floruisse constat. Hinc egressi sunt, qui sub Alexandro M. Persarum ingens imperium everterunt, et victorias in ipsam usque Indianam protulerunt. His regionibus imperitavit Pyrrhus Rex, qui Alexandri aemulator nec nisi occasionibus inferior fuit, et in Italianam transgressus Romanos perculit, vix demum difficiili bello repulsus. Cum vero postea Romani omnia imperio complexi essent nihil amplius publice agebant submissi populi et confusis atque obumbratis Romana magnitudine nationibus vix nomina audiebantur. Ast ubi

- o Leibniz-i shkruan se <Albania> (= Shqipëria) me kryeqendrën e saj urbane Albanopolis-in përmendet si e tillë qysh në kohën gjeografëve të vjetër¹², por atëbotë ky toponim emërtonte një krahinë të vogël malore. Duke iu referuar historianit bizantin Johannes Cantacuzenus, Leibniz-i shton më tej se populli luftarak i shqiptarëve gjatë periudhës së sundimit bizantin i zgjeroi kufijtë e vet, duke e përhapur këtë emër sa me forcën e armëve aq edhe me famën e tij luftarake edhe mbi popujt fqinjë. Ky emër ngértheu atëbotë pjesën e Maqedonisë antike që shtrihet deri në Adriatik, gjithashtu edhe në një pjesë të Epirit, e sidomos në atë zonë që romakët e emërtuan dikur Epirus Nova, pasi ua kishin shkëputur më parë ilirëve, duke e shpallur atë patëkeq si provincë romake. Ndërr qendrat kryesore urbane që ngérthejnë ndërkohë këto troje, Leibniz-i numëron ndërr të tjera: Durrësin (Dyrrachium), Shkodrën (Scodra), Krujën (Croja – selia e Skënderbeut), Vlorën (Valona) etj.
- o Sipas Leibniz-it është fjala këtu për ata popuj që u dalluan në shekuj për famën e tyre luftarake. Këtu gjëllinin pikërisht ata popuj që nën Aleksandrin e Madh ngadhënjen ushtrinë perse, duke i shtyrë kufijtë e perandorisë deri në Indi. Në këtë krahinë sundoi për do kohë edhe mbreti i Epirit, Pirro, i cili imitoi pararendësin e tij, Aleksandrin e Madh, duke luftuar me

Turcae, Graecis (qui se Romanos adhuc vocabant) successere, in hoc rerum transitu movere sese Albani iterum, nunc Graecis afflictis infesti, nunc Turcis victoribus resistentes, quorum odio novissime Georgius Castriota inclaruit, Turcis ab Alexandri imitatione Scanderbeg appellatus. Hunc Georgium Johannes pater Amurati II. Turcarum Tyranno obsidem cum fratribus dederat. Periere quatuor fratres fraude et crudelitate Turcarum, unus Georgius forma, fortitudine et aliis dotibus commendatus exitium evasit. Sed cum adolevisset captata occasione fugit ab aula Turcae, et in patriam reversus Crojam sedem principatus stratagemate recepit, et reliquis occupatis, omnem potentiam Ottomannicam feliciter sustinuit, ipso Amurate II, sub Crojae moenibus extincto. Eadem fortuna et virtute restitit Mahumeti eius filio qui Constantinopoli capta primus Turcarum imperator habetur. Sed mortuo Castriota anno 1467, filii et paternae magnitudini et immensae hostis potentiae impares postremo succubuerent. Vitam Scanderbegi popularis sui peculiari opere persecutus est Marinus Barletius Albanus Scodra oriundus. Unde alii hausere quae de tanto viro narrantur. Subacti Albani Turcis postea perutiles fuere, et quemadmodum omnes fatentur Europaeos Turcarum milites Asiaticis praestare, ita constat inter ipsos Europaeos praecipui nominis Albanos haberi. Inde equites insignes, nec minus janissari fortissimi prodiere. Jam olim Virgilii testimonio *Miserat Heliadum palmas Epirus equarum*. Et hodie Albani equites etiam Venetis usurpati, aut repraesentati, sub Capeletorum appellatione censentur. Bassae etiam fortissimi Albaniam patriam habuere, et inde ortus est inter alios Kiuperli primus Visirius, qui autoritatem maximam non nisi cum vita posuit, vel potius in filio conservavit, quem Bellum Hungaricum superius gessisse, et Candia Venetis admota diurnae obsidioni finem fecisse recenti memoria omnes tenent.” (S. 35-37)

¹² Bëhet fjalë këtu padyshim për gjeografin aleksandrin Ptolemeus në veprën e tij „Geographia“, T. I, Lib. III, Kap. 13, § 23.

sukses kundër romakëve. Por më vonë, kur e gjithë kjo zonë u bë pjesë e perandorisë romake, ra heshtja e rëndë për popujt e saj të nënshtuar, aq sa edhe emrat e tyre nuk u përmendën më. Emri i shqiptarëve erdhi e u rishfaq në historinë evropiane sidomos kur në Ballkan ia behën turqit, kundër të cilëve u dallua Gjergj Kastrioti, që turqit e njohën si *<Scanderbeg>*, sipas emrit të Aleksandrit të Madh.

Pjesa hyrëse e këtij memoriali përmbyllt me informacione deri diku të hollësishme mbi: a) historinë e lavdishme të Gjergj Kastriotit, të cilën Leibniz-i e kish lexuar në "veprën e jashtëzakonshme" të humanistit shqiptar Marin Barleti; b) karrierën e shkëlqyer ushtarake të dy shqiptarëve: Mehmet Qyprilliu (kryevezir i perandorisë më 1656) dhe djali i tij Ahmeti, i cili në vitet 1663-1664 pushtoi Hungarinë; si edhe c) famën e mercenarëve shqiptarë që shërbenin si kalorës në gardën perandorake osmane (*jeniçerët*), ose në ushtrinë e Republikës së Venedikut (it. *capeletti*).

Përfundim

Njohja e lexuesit me këto shkrime ende „të panjohura“ mundëson rivlerësimin e vendit të eruditit gjerman Gottfried Wilhelm Leibniz në historinë e albanologjisë. Ato hapin gjithashtu një dritare të re në hulumtimin historik dhe interpretimin e disa dukurive politike e sociale që përjetoi Shqipëria dhe Ballkani Qendror në fund të shek. të 17-të.

Bibliografi

Burimet

Leibniz, G. W.: *Sammelschriften und Briefe* (= Sammelwerke)

Seria IV: *Politische Schriften*, bl. 1. (1667–1676), botuar prej Preußische Akademie der Wissenschaften, Otto Reichl Verlag, Darmstadt 1931; bl. 3. (1677–1689), botuar prej Zentralinstitut für Philosophie an der Akademie der Wissenschaften der DDR, Akademie Verlag, Berlin 1986.

Letërsi shkencore:

Çabej, N.: *Autoktonia e shqiptarëve në studimet gjermane*, Tiranë 1990.

Demiraj, B.: Si të lexojmë Leibniz-in, në: *Seminari ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare* (Prishtinë-Prizren, gusht 2000), Prishtinë 2001, f. 359–371.

- Leibniz' Stellung in der Geschichte der Albanologie,
në: Festschrift für Wilfried Fiedler, Hamburg 2005, f. 13
– 31.
- Gosturani, Xh.: Historia e albanologjisë, Tiranë 1999.
- Hirsch, E. Ch.: Der berühmte Herr Leibniz. Eine Biographie, München
2000.
- Jokl, N.: Albanisch, në: Geschichte der idg. Sprachwissenschaft,
bl. II, pjesa 3, Straßburg 1917.
- Kastrati, J.: Historia e albanologjisë, bl. I, Tiranë 2000.
- Konica, F.: L'opinion de Leibniz sur la langue albanaise, në:
"Albania" 3 [1897] 41-3.
- Malcolm, N.: Kosovo. A Short History, London – New York 1998.
- Reiter, N.: Leibniz'ens Albanerbriefe, në: „Zeitschrift für Balkanologie“
16 [1980] 82-8.
- Shuteriqi, Sh.: Shkrimet shqipe në vitet 1332-1850, Tiranë 1976.

SUMMARY

Demiraj's paper focuses on "De Albanian Occupanda". Written in 1688 "De Albania Occupanda" is a memorandum by the German philosopher Leibniz sent to the Emperor Leopold I, in which the philosopher advises the sovereign to go on with the offensive until the Turks are driven away from the Balkans. The geo-strategic position and the advantages that would derive to the Hapsburgs from the conquest of the western part of the Balkans is the topic of "De Albania Occupanda". The document is absolutely important for in it Leibniz forwards his idea of including soon or later all the Albanian territories in the Hapsburg Empire